

ŚWIĘTUJEMY DZIEŃ NAUKI POLSKIEJ!

W tym roku po raz drugi obchodzić będziemy nowe święto państwowe - Dzień Nauki Polskiej.

Jako datę obchodów wyznaczono dzień urodzin Mikołaja Kopernika - 19 lutego. Święto ma na celu upamiętnienie dokonań wybitnych polskich naukowców i ich dążeń do poznania prawdy. Ma również wzmocnić zainteresowanie nauką oraz wzbudzić szacunek dla pracy badawczej.

Do najwybitniejszych polskich naukowców należy zaliczyć: Mikołaja Kopernika, Jana Heweliusza, Ignacego Łukasiewicza, Karola Olszewskiego, Zygmunta Wróblewskiego, Marię Skłodowską-Curie, Henryka Arctowskiego, Ludwika Hirszfelda, Jana Czochralskiego i Stefana Banacha.

Polska nauka rozwijała się w okolicznościach dla naszego narodu skrajnie trudnych. Podczas niszczących wojen, rozbiorów i okupacji nauka odgrywała istotną rolę w kształtowaniu kolejnych pokoleń polskich.

Początki nauki w Polsce sięgają XIII w. Poprzedził je dwuwiekowy proces absorpcji dorobku chrześcijańskiej Europy, zapoczątkowany chrystianizacją Polski oraz budową struktur organizacyjnych Kościoła i państwa. Aż do XV w. motorem rozwoju zainteresowań wiedzą były przede wszystkim studia zagraniczne oraz biblioteki kapitulne i klasztorne. Od XIV w. kultura umysłowa, będąca dotąd głównie prerogatywą duchowieństwa sprawującego wysokie urzędy dworskie i kościelne, zaczęła się upowszechniać w kręgach szlachty i mieszczaństwa. Studia zagraniczne stały się coraz powszechniejsze.

Szybki awans cywilizacyjny Polski do rangi jednej z najpoważniejszych potęg europejskich, rozwój jej społeczeństwa, gospodarki i administracji państwowej stworzył potrzebę założenia własnego uniwersytetu.

W 1364 założono pierwszą polską uczelnię - Akademię Krakowską (obecnie Uniwersytet Jagielloński). W krótkim czasie uniwersytet krakowski zyskał europejską renomę, ściągając studentów z wielu krajów Europy. Uniwersytet dostarczał wysoko wykwalifikowanych kadr administracji państwowej i kościelnej, był ośrodkiem doradztwa politycznego, wsparciem Rzeczypospolitej na arenie międzynarodowej oraz ośrodkiem recepcji myśli starożytnej i nowożytnej, katalizatorem życia intelektualnego. W I połowie XV w. w uczelni krakowskiej dominowały nauki społeczno-moralne. W II połowie XV w. na czoło wysunęły się nauki ścisłe, a zwłaszcza astronomia.

Do XV w. wybitne osiągnięcia polskiej myśli związane były z ośrodkami zagranicznymi. W wieku XV - z ośrodkami krajowymi. W II połowie XV w. życie naukowe przekroczyło mury Akademii Krakowskiej. Istotnego znaczenia nabrały kółka literacko-naukowe oraz dyskusje i zebrania organizowane poza murami uczelni. Kraków pozostał aż do końca XVI w. kulturalną stolicą kraju, jednak już od końca XV w. nastąpiła decentralizacja życia naukowo-literackiego. Wzrosła rola małych miasteczek - siedzib szkół i drukarni - oraz mecenatu magnackiego. Jednocześnie nastąpił napływ świeckich do świata nauki oraz większe zróżnicowanie pochodzenia społecznego i narodowego polskich uczonych. W XVI w. nauka polska wydała wiele wybitnych dzieł z różnych dziedzin. W 1543 roku Mikołaj Kopernik opublikował swoje dzieło „O obrotach sfer niebieskich”, które stało się zaczątkiem przewrotu kopernikańskiego. W kolejnym stuleciu międzynarodowe uznanie zdobył gdańszczanin Jan Heweliusz - pionier selenografii i konstruktor teleskopów.

XVII w. w dziejach polskiej nauki to z jednej strony poszerzenie funkcji, form, kręgu twórców i odbiorców nauki, z drugiej - oddalenie się od głównego nurtu europejskiego rozwoju nauki. W XVII w. poszerzyły się praktyczne funkcje nauki (geografia, kartografia, ekonomia, inżynieria wojskowa). Poszerzył się również krąg uczonych: byli nimi zarówno jezuici, jak i protestanci, Polacy i cudzoziemcy.

Wraz z powolną odbudową gospodarczą kraju w XVIII w. następował stopniowy awans Warszawy jako głównego ośrodka myśli naukowej. Ogłoszona w 1732 roku w Warszawie „Programma literarium” Józefa Andrzeja Załuskiego była pierwszym długofalowym programem rozwoju polskiej nauki. Widomym znakiem awansu Warszawy stało się m.in. otwarcie Biblioteki Załuskich (1747), biblioteki publicznej, warsztatu naukowego zwłaszcza dla prac z dziedziny prawa i historii, organizatora życia naukowego w kraju. Krąg Biblioteki Załuskich był pierwszym zorganizowanym środowiskiem naukowym w Polsce.

W XVIII w., a zwłaszcza w jego drugiej połowie, zmienił się ideał wiedzy oraz społeczne funkcje nauki; stała się ona narzędziem przebudowy ustroju, sposobu życia i myślenia. Pojawiły się kręgi uczonych, którzy byli zarazem działaczami politycznymi i społecznymi (Stanisław Konarski, Hugo Kołłątaj, Stanisław Staszic). Nastąpił powrót zainteresowania nauką doświadczalną; zmieniły się oczekiwania i kryteria oceny nauki; zmalała dominacja humanistyki na rzecz takich dyscyplin jak biologia, fizyka, chemia, matematyka, rolnictwo i medycyna.

Narastające zagrożenie utratą niepodległości powodowało, że historia stała się - w większym niż poprzednio stopniu - ośrodkiem krzewienia świadomości narodowej, a prawo - narzędziem usprawniania systemu politycznego kraju. Wzrosła rola planowo i systematycznie zbieranych informacji - źródeł historycznych (tzw. Teki Naruszewicza) oraz obserwacji świata natury (sieć stacji meteorologicznych, 1803).

W latach 1765–1795 nadrobione zostało w pewnej mierze opóźnienie w dziedzinie nauki, uformowana kadra naukowa o racjonalistycznej postawie intelektualnej oraz unowocześnione formy organizacyjne nauki i nauczania. Duży wpływ na stan nauki miał mecenat Stanisława Augusta Poniatowskiego oraz reformy szkolnictwa, zwłaszcza reforma podjęta przez Komisję Edukacji Narodowej.

W czasie zaborów polska nauka i oświata stały się jednymi z narzędzi walki z zaborcą. Polscy uczeni działali często na emigracji, utrzymując jednak więź z ojczyzną. Wśród nich znalazła się Maria Skłodowska-Curie, dwukrotna laureatka Nagrody Nobla, która jeden z odkrytych pierwiastków nazwała na cześć ojczystego kraju - polonem.

Odkrywca witamin Kazimierz Funk pracował w ciągu swej kariery naukowej w wielu miejscach na świecie, również w niepodległej Polsce (lata 1923–1927). Natomiast działający w Krakowie w drugiej połowie XIX wieku Zygmunt Wróblewski i Karol Olszewski jako pierwsi skroplili składniki powietrza; sam Olszewski dokonał później także skroplenia nowo odkrytego argonu.

Podczas wojny polsko-bolszewickiej zespół matematyków i lingwistów dzięki innowacyjnym metodom pracy dokonał złamania rosyjskich szyfrów. W dwudziestoleciu międzywojennym szczególnie wysoki poziom prezentowała polska szkoła matematyczna. Znaczący wkład w światową serologię i zwalczanie chorób zakaźnych wniósł Ludwik Hirsfeld.

Podczas II wojny światowej naukowcy byli zmuszeni działać w podziemiu; środowisko naukowe poniosło duże straty, w samej zbrodni katyńskiej zginęło 44 wykładowców.

Polscy naukowcy - kryptolodzy - bezpośrednio przyczynili się do zwycięstwa nad hitlerowskimi Niemcami poprzez złamanie szyfru Enigmy. Po zakończeniu działań wojennych nauka (włączona w nurt socjalistyczny) stała się formą odbudowy kraju. Prowadzenie badań w zakresie historii wiązało się z ograniczeniami stawianymi przez cenzurę, tym niemniej środowisko polskich historyków starało się na miarę ówczesnych warunków pracować w sposób maksymalnie rzetelny, nie dopuszczając do całkowitej sowietyzacji krajowej historiografii.

1990 rok to powrót rzeczywistej i gwarantowanej ustawowo wolności akademickiej; wprowadzono wtedy także możliwość tworzenia uczelni prywatnych. Dodatkowo Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. zapewniła uczelniom wyższym autonomię, a każdemu człowiekowi - wolność prowadzenia badań naukowych.

Drodzy Wychowankowie,

polecam Wam serwis Nauka Polska, który jest obszernym źródłem wiedzy o prowadzonych w Polsce badaniach, ludziach nauki, instytucjach naukowych oraz organizowanych w Polsce targach, wystawach i konferencjach. Można dowiedzieć się tam, jakie aktualnie problemy diagnozują i rozwiązują naukowcy.

Sylwia Wieczorek